

Een overzicht betreffende de amfibische- en zoetwatermollusken aanwezig in het gebied van de inundatiesluis in de Zuiddijk, Z.O.-Beemster, behorende tot de Stelling van Amsterdam

Henk K. Mienis

A survey concerning the amphibious and freshwater molluscs present in the area of the inundation sluice in the Zuiddijk, S.E.-Beemster, belonging to the 'Defence Line of Amsterdam'

Summary

A partial survey of the area belonging to the inundation sluice in S.E.-Beemster has revealed so far the presence of three amphibious land snails belonging to the Succineidae, 13 freshwater snails including one amphibious species: *Galba truncatula*, and two freshwater mussels. A solution has to be found how to continue and to carry out a better survey of the large pond forming part of the complex.

Inleiding

In de Zuiddijk van de Beemster ter hoogte van Z.O.-Beemster bevindt zich een inundatiesluis die daar, in het kader van de Stelling van Amsterdam, in de jaren 1890-1891 is aangelegd. Door het openzetten van de zes doorstroomopeningen kon men water uit het Noordhollands Kanaal lozen op de Bovenpolder van de droogmakerij de Beemster. Volgens het informatiebord dat daar is neergezet heeft het Nederlandse leger de sluis voor het eerst geopend in mei 1940; daarna hebben de Duitse bezetters dit nogmaals gedaan in 1944 (Bartels, 2005; Gaasbeek, 2003). Het openbare gebied van de inundatiesluis valt onder het toezicht van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier; het gesloten gebied is particulier eigendom. Het natte gedeelte van het gebied dat tot de inundatiesluis behoort, bestaat uit drie delen: een ontvang-, afvoer- en stortbed.

Het ontvangbed

Het ontvangbed wordt gevormd door de sluis (fig. 1), die reeds jaren geleden volgestort is met beton en aarde en zodoende niet meer geopend kan worden (Bartels, 2005). Aan de binnenzijde van de sluisdeuren staat echter het gehele jaar wat water. Dit is het enige gedeelte van de inundatiesluis dat vrij bemonsterd kan worden. Hier werd door mij sinds 2009 steeds de Leverbotslak *Galba truncatula* aangetroffen (Mienis, 2014a). De meeste exemplaren zaten op de muren aan de binnenzijde van de sluis vlak boven het water, in gezelschap van de Slanke barn-

Fig. 1. De landzijde van de inundatiesluis in de Zuiddijk van Z.O.-Beemster. Foto: Henk Mienis.

steenslak *Oxyloma elegans* en de Langwerpige barnsteenslak *Succinella oblonga* (Mienis, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014b).

Het afvoerbed

Het ontvangbed gaat over in het afvoerbed dat in het openbare gebied altijd droog is. Het is begroeid met een dichte grasmat die meestal extensief begraasd wordt door een of meer schapen. Achter het hek van het gesloten gedeelte van de inundatiesluis mondt het afvoerbed uit in een elliptische, heel ondiepe sloot met in het midden een klein eilandje en een in een boog lopende sloot die in contact staat met het stortbed. De bodem van deze sloten is bedekt met een dikke laag rottend, afgefallen blad van populieren *Populus spec.*, wilgen *Salix spec.* en een Hazelaar *Corylus avellana*.

Het stortbed

Het stortbed wordt gevormd door de kom, waarvan de hele bodem en zijkanten bedekt zijn met keurig gezette basaltblokken. Hier en daar groeit in de kom veel Riet *Phragmites australis* en staan er enige bomen in het water (fig. 2). Op de oevers heeft men in 2014 de lage struiken en dwergachtige boompjes vervangen door jonge bomen (fig. 3, 4).

Het onderzoek

Het openbare gebied van de inundatiesluis, dat wil zeggen de

Fig. 2. Rietkraag en bomen in de zuidwesthoek van de plas. Foto: Henk Mienis.

Fig. 3. Struikgewas en dwergachtige boompjes in de noordwest hoek van de plas (situatie herfst 2013). Foto: Henk Mienis.

Fig. 4. De bomen en het struikgewas langs de oostoever van de plas zijn vervangen door jonge bomen (situatie herfst 2014). Foto: Henk Mienis.

Tabel 1. Amfibische en zoetwater weekdieren die in de drie gebieden van de inundatiesluis in de Zuiddijk van de Beemster ter hoogte van Z.O.-Beemster tot nog toe werden aangetroffen.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Ontvangbed	Afvoerbed	Stortbed
Zoetwater slakken				
Kleine diepslak	<i>Bithynia leachii</i> (Sheppard, 1823)	-	+	+
Grote diepslak	<i>Bithynia tentaculata</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	+
Jenkins' waterhoren	<i>Potamopyrgus antipodarum</i> (Gray, 1843)	-	-	+
Platte pluimdrager	<i>Valvata cristata</i> Müller, 1774	-	+	-
Vijver-pluimdrager	<i>Valvata piscinalis</i> (Müller, 1774)	-	+	+
Kapslak	<i>Acroloxus lacustris</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
Leverbotslak	<i>Galba truncatula</i> (Müller, 1774)	+	-	-
Ovale poelslak	<i>Radix balthica</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
Moeraspoelslak	<i>Stagnicola palustris</i> (Müller, 1774)	-	-	+
Draaikolkschijfhoen	<i>Anisus vortex</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	+
Witte schijfhoen	<i>Gyraulus albus</i> (Müller, 1774)	-	-	+
Traktorwielkje	<i>Gyraulus crista</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
Vlakke schijfhoen	<i>Hippeutis complanatus</i> (Linnaeus, 1758)	-	+	-
Zoetwater mossels				
Quaggamosel	<i>Dreissena bugensis</i> (Andrusov, 1897)	-	+	-
Moeras-hoornschaal	<i>Musculium lacustre</i> (Müller, 1774)	-	+	-
Amfibische landslakken				
Slanke barnsteenslak	<i>Oxyloma elegans</i> (Risso, 1826)	+	-	+
Gewone barnsteenslak	<i>Succinea putris</i> (Linnaeus, 1758)	-	-	+
Langwerpige barnsteenslak	<i>Succinella oblonga</i> (Draparnaud, 1801)	+	-	-
Totaal (N=18)		3	8	12

binnenzijde van de muren van de volgestorte sluis, werd bij elk bezoek in de herfstperiode 2013-2015 vluchtig onderzocht op de aanwezigheid van amfibische land- en zoetwaterslakken. In het weinige kwelwater dat daar ook altijd aanwezig is werd tot nog toe tevergeefs naar slakken gezocht.

Op 1 oktober 2013 en 25 september 2014 vond ik het hek met het bordje 'Verboden toegang voor onbevoegden' geopend en maakte ik van de gelegenheid gebruik om de ondiepe sloot en de kom kort op de aanwezigheid van slakken te onderzoeken (Mienis, 2015). Op 17 september 2015 was het hek vernieuwd, stond het opnieuw open, en was het verbodsbord verdwenen of nog niet opnieuw bevestigd. Ondanks het feit dat de eigenaar mij geen toestemming had gegeven om het terrein te betreden,

heb ik van de gelegenheid gebruik gemaakt om de sloten behorende tot het afvoerbed nogmaals vluchtig te bemonsteren.

Resultaten

De resultaten van al het veldwerk in de periode 2013-2015 zijn samengevat in tabel 1. De meeste slakken werden gevonden in het noordelijke gedeelte van het stortbed waar naast Riet hier en daar ook Gele lissen *Iris pseudacorus* langs de oevers staan. Op het blad van de Gele lis werden alleen enkele Kapslakken *Acroloxus lacustris* aangetroffen.

Het onderzoek heeft tot nog toe 18 soorten opgeleverd: drie amfibische landslakken (alle vertegenwoordigers van de Suc-

cineidae) en 15 aquatische soorten (13 slakken en 2 mossels) waaronder een amfibische soort: de Leverbotslak. Alle soorten werden levend verzameld, behalve het juveniele exemplaar van de Quaggamossel *Dreissena bugensis*. Ik sluit niet uit dat dit exemplaar in het onderzochte gebied terecht is gekomen met de faeces van een of andere watervogel.

De gevonden soorten vormen waarschijnlijk slechts een deel van de amfibische en zoetwatermollusken die werkelijk in het gebied leven. Vooral de waterplas die het stortbed vormt valt moeilijk te bemonsteren. Dit is gedeeltelijk het gevolg van het feit dat de kanten van de plas met keurig gezette basaltblokken bekleed zijn. Waarschijnlijk is in het midden van de kom een laag modder aanwezig waarin nog andere soorten voor kunnen komen, waaronder bijvoorbeeld grote mossels – waarvan tot nog toe geen enkele soort is gevonden. Om dit deel van de inundatiesluis te bemonsteren moet men echter op zijn minst de beschikking hebben over een bootje.

Een ander probleem is het feit dat dit deel van de inundatiesluis privé eigendom is. Ondanks bemiddeling van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier ben ik er niet in geslaagd om van de huidige eigenaar toestemming te krijgen om de plas in de herfst van 2015 eenmalig te bemonsteren.

Geraadpleegde bronnen

BARTELS, A., 2005. Inundatiesluis in de Zuiddijk van de Beemster. – De Nieuwe Schouwschuit 3: 1-5.
GAASBEEK, F., 2003. De bouwkundige onderdelen van de Stelling van Amsterdam. In P. Vesters (red.): De Stelling van Amsterdam - Harnas voor de hoofdstad. – Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

MIENIS, H.K., 2009. Weekdieren van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster. – De Kreukel 45 (10): 137-138.
MIENIS, H.K., 2010. Weekdieren van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster, 2. – De Kreukel 46 (10): 187-188.
MIENIS, H.K., 2012. Een voorlopige samenvatting betreffende de weekdierfauna van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster. – Spirula 384: 8-10.
MIENIS, H.K., 2013. Aanvullende gegevens betreffende de weekdierfauna van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster. – Spirula 394: 131-132.
MIENIS, H.K., 2014. De inundatiesluis van de Beemster in Z.O.-Beemster, 2. De leverbotslak, schapen en de leverbot. – De Snip 35 (3): 25-27.
MIENIS, H.K., 2014b. Iets meer over de zoetwaterslakken in het gebied van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster. – Spirula 400: 164-165.
MIENIS, H.K., 2015. Meer informatie over amfibische- en zoetwaterslakken in het gebied van de inundatiesluis behorende tot de Stelling van Amsterdam in de Beemster. – Natuurhistorische en Andere Notities - Natural History and Other Notes 6: 7-10.

Adres van de auteur
mienis@netzer.org.il

Een voorlopig overzicht van de landslakkenfauna van Heremastate in Joure, Friesland

Henk K. Mienis

A preliminary survey of the land snail fauna of Heremastate in Joure, Friesland, the Netherlands

Summary

The park belonging to the remains of the 16th century mansion of Heremastate in Joure, Friesland, the Netherlands, has been surveyed for the presence of land snails and slugs during three brief visits in 2013, 2014 and 2015. So far the presence of 29 species could be demonstrated. Noteworthy among them are the slugs *Tandonia budapestensis*, *Tandonia sowerbyi*, *Lehmannia marginata*, *Lehmannia valentiana* and *Deroceras invadens*. No trace could be found of the once introduced population of *Helix pomatia* of which two living specimens had been collected by Louis J.M. Butot on 20 October 1969.

Opdracht

Ter nagedachtenis aan Louis J.M. Butot (1918-2008; Coomans 2008) die mij bijna 50 jaar geleden begeleidde bij mijn eerste aarzelende stappen op het gebied van de malacologie.

Geschiedenis

De Heremastate in Joure is begonnen als een stins, een soort Fries kasteel, maar dat gebouw werd gesloopt in 1581 en op die plaats werd een state, een statig Fries landhuis, gebouwd voor Willem Lodewijk van Nassau. Hij woonde daar inderdaad in 1859, zodat men met recht van een adellijke woning kan spre-

ken. Daarna is het gebouw nog diverse keren in de 17de en 18de eeuw verbouwd toen het in het bezit was van de aristocratische familie Vegelin van Claerbergen. In het begin van de 20ste eeuw (1908) werd het huis opnieuw drastisch verbouwd en in gebruik genomen als sanatorium. Maar in 1924 kreeg het opnieuw de functie als landhuis totdat het pand vanaf 1950 in etappes geheel omgebouwd werd tot het gemeentehuis van De Friese Meren, waartoe Joure behoort. Van het oorspronkelijke gebouw is slechts een zaal uit 1700, die verbouwd werd in de stijl van Louis XIV, als pronkzaal in het gemeentehuis overgebleven.